

0158

Samodzielna Redakcja Badania Opinii i Łączności z Widzami

TELEWIZJA WARSZAWA

OPINIE TELEWIDZÓW O FILMIE

"KLESKI I NADZIEJE"

/wyniki sondażu ankietowego/

Warszawa, październik 1969 r.

SPIS TRESCI

I.	W S T Ę P	
II.	Zakożenia, cel, przedmiot i metoda sondażu	4
III.	Ogólna charakterystyka zbiorowości badanej	7
IV.	Zainteresowanie filmem wśród badanej zbiorowości.....	8
V.	Ogólna ocena filmu	10
VI.	Obraz Niemca w świadomości badanych a percepcja filmu	11
VII.	Sceny okupacji Polski w filmie	19
VIII.	Opinie widzów o obrazach wojny i okupacji przedstawionych przez twórców niemieckich	21
IX.	Wątki filmowe wybrane przez telewidzów i opinie o nich	25
X.	Opinie widzów o zmianach świadomości Niemców	39
	1. Stosunek Niemców do Polski i Polaków	39
	2. Stosunek Niemców do wojny i pokoju	42
	3. " " do własnego narodu	44
	i jego roli w świecie	
XI.	Wpływ filmu na wyobrażenie telewidzów o Niemcach	46
XII.	Film "Klęska i nadzieje" w TV Polskiej	40
XIII.	Postać Niemca w środkach masowego przekazu	53
XIV.	Podsumowanie	57

I. WSTĘP

We wrześniu i październiku 1969 r. Telewizja Polska emitowała cztery odcinki filmu fabularnego produkcji NRD pt. "Kłęski i nadzieje". Zrealizowany on został dla Telewizji NRD przez Martina Eckermanna wg powieści H. Sakowskiego.

Prasa polska poinformowała telewidzów o dużej popularności filmu wśród niemieckiej publiczności i czterokrotnym wyświetlaniu go w telewizji NRD. Dwa pierwsze odcinki nadane w polskiej Telewizji wywołały na Kolegium Programowym TV wymianę zdań i zróżnicowanie oceny filmu. Zastrzeżenia i krytyczne uwagi dotyczyły m.in. znacznych uproszczeń i nieścisłości; w obrazach wojny i okupacji zwrócono uwagę na "przelakierowanie" filmu, stronę artystyczną oceniono jako mierną, a nawet bardzo słabą. Zastanawiano się nad przyjęciem tego filmu przez telewidzów.

Wobec uproszczeń merytorycznych i miernych walorów artystycznych filmu, dyskusyjną uznano celowość dopuszczenia filmu na ekrany polskich telewizorów.

W dyskusji wokół filmu warto wspomnieć o recenzjach prasowych i listach telewidzów. Emisję filmu "Kłęski i nadzieje" w telewizji poprzedziło 7 zapowiedzi prasowych. W trakcie nadawania filmu i po zakończeniu ukazało się w prasie 13 recenzji /w dziennikach terenowych - 6, w centralnych - 2 i w periodykach - 5/. Recenzje prasowe mają charakter raczej ostrożnych refleksji niż jednoznacznych opinii. Większość z nich potraktowała film dosyć lakonicznie; więcej miejsca poświęcono rozważaniom na temat niedosłownego tłumaczenia tytułu niż merytorycznej ocenie. Trochę obszerniej pisały o problematyce i wartościach artystycznych "Trybuna Ludu", "Życie Literackie", "Ekran" oraz "Głos Koszaliński".

Od widzów wpłynęło niewiele listów. Zawierały one kranco-
wo różne oceny: od pochwał i przychylnych ocen filmu poprzez ostrą
krytykę aż do podważenia celowości dawania go na ekrany telewizorów.
Oto dwa fragmenty listów:

"Pragnę oznajmić, że wyświetlany w telewizji film prod. NRD
pt. "Klęski i nadzieje" zdobył sobie dużą sławę u widzów. Wspania-
ła realizacja i świetna gra aktorów zasługują na bardzo wysoką
ocenę. Takich filmów nam więcej trzeba, żeby każdy zrozumiał i na
zawsze zapamiętał do czego doprowadza wojna i jakie są jej wyniki".

Meńczyzna, prac.fiz., miasto teren.

"Po obejrzeniu filmu zadałem sobie pytanie, dlaczego ten film
został pokazany polskiej publiczności? Czy po to, abyśmy nie za-
pomnieli, że nie ma przyjaźni między tymi dwoma narodami? Film
ten bardzo się musi podobać niemieckiej publiczności, pokazano w
nim bowiem biedny, oszukany i szykanowany naród niemiecki, który
wszystko zrobił, aby odkupić winy, których nie popełnił - bo był
po prostu oszukany.

Biedna niemiecka kobieta przez oszustwo na niej popełnione
objęła polską gospodarke na terenach od dawna niemieckich. No cóż,
Polacy zostali wysiedleni, a czy nie w gorszy sposób wysiedlono
ludność niemiecką? - Każe w cichości ducha przypomnieć reżyser .
Biedna niemiecka kobieta z narażeniem życia przyjęła aż dwoje
dzieci, przeszła całą gehennę aby je wychować na prawych ludzi
i co ją spotkało? Oto matka - Polka prawie że rzuciła się na nią
z pazurami, ale ona, ta nieskalana Niemka przebaczyła jej niemal
z nadziemską łagodnością.

A jakie cierpienia musieli przejść biedni chłopcy niemieccy,
zatrudniający polskich robotników.

Wszystko im dawali, a oni zamiast być wdzięczni, spiskowali i narażali biednych Niemców na kłopoty z Gestapo.

Piękny film. Żadna, nawet najpiękniejsza odczwa ziomkostwa z NRF nie jest w stanie wywołać tyle uczuć, aniżeli ten film, który wywołał gehennę biednego, pogwałconego narodu niemieckiego, który jak nowoczesny Chrystus - wybaczył wszystko tym ~~gwaltownikom~~. Film piękny, pouczający niemiecką młodzież, aby wiedziała ile wycierpieli - i to za absolutną niewinność - jej rodzice. Dobrze, jakże szlachetne i jak ciężko pokutująco za swoją dobroć Niemcy. A jak ma zareagować publiczność polska? Zatem klęska czy nadzieja?"

Anonim

Bezpośrednio po zakończeniu emisji IV-go odcinka filmu, późnym wieczorem, przeprowadzono 25 rozmów telefonicznych z widzami wybranymi przypadkowo z książki telefonicznej. Chodziło nam o zdobycie ogólnego poglądu na temat pierwszych reakcji i przyjęcia filmu. Opinie wyrażane o filmie, jak zwykle w takich warunkach, były krótkie i lakoniczne. Charakterystyczny był u większości telewidzów, ogólnie pozytywny ton ocen. Głosy krytyczne - mniejszość - oceniały film krańcowo negatywnie, najczęściej przez pryzmat własnych doznań wojennych, np.: "Dużo propagandy w tym filmie - jacy oni dobrzyca było przecież inaczej. Byłem w Westfalii, jak Polacy przechodzili - to kazali się chować dzieciom. Mówili im, że to dzikusy, łapią i jedzą dzieci żywcem. Jeńców rosyjskich głodem mordowali; z głodu jedli smary do samochodów. Nie mam do Niemców sentymentu, denerwuje mnie ta ich dobroć".

/Mężczyzna, pamięta okupację/

A oto fragment diametralnie różnej opinii i wyrażonej przez telewidza, który również pamięta wojnę /5 lat przymusowych robót w Bawarii/:

"Takie filmy oddziałują na widza, wiele spraw wyjaśniają, likwidują uprzedzenia do Niemców. Pokazano wiele momentów psychologicznych, pokazano ludzi takimi jakimi są. Oczywiście Niemcy byli różni".

Niektórzy rozmówcy, zwłaszcza młodzi, uważali film za "prawdziwy" i pouczający.

Opisane wyżej czynniki stały się inspiracją do przeprowadzenia sondażu na temat filmu "Kłeski i nadzieje" wśród telewidzów.

II. Założenia, cel, przedmiot i metoda przeprowadzenia sondażu.

Głównym celem sondażu było zebranie pogłębionych informacji na temat ~~percepcji~~ percepcji filmu "Kłeski i nadzieje" wśród różnych grup telewidzów. Zagadnienie te staraliśmy się ujmować szerzej, uwzględniając w ankiecie niektóre aspekty problematyki polsko-niemieckiej rzutując na przyjęcie i ocenę filmu.

- W zakres interesujących nas spraw wchodziły - ogólnie biorąc - następujące zagadnienia:
- zainteresowanie filmem i jego ogólna ocena
 - charakter percepcji filmu: czy i w jakim stopniu pamięć wojenno-okupacyjnych doświadczeń Polaków miała wpływ na przyjęcie i ocenę filmu
 - opinie i reakcje na niemieckie retrospekcje wojny i okupacji zawarte w filmie,
 - ogólne refleksje telewidzów zainspirowane przez film.

Badanie zostało przeprowadzone przy pomocy animowanej ankiety. Składały się na nią pytania, dotyczące zarówno samego filmu jak i pytania nawiązujące do niektórych problemów polsko-niemieckich nasuwających się w związku z obejrzanym filmem. Większość pytań ankiety było "otwartych", nie sugerujących rodzaju odpowiedzi; każdy mógł wypowiedzieć się dowolnie i własnymi słowami. Pytania odnoszące się do filmu poruszały z konieczności tylko niektóre problemy, ważne z punktu widzenia tematyki i przedmiotu badania. Zrezygnowaliśmy z oceny wartości artystycznych filmu.

Ze względu na bardzo krótki termin realizacji sondażu oraz brak możliwości finansowych i technicznych, zbiorowość poddana badaniu nie posiada cech reprezentacji ogółu telewidzów. Zasadniczym kryterium doboru respondentów uznaliśmy kryterium /przedziały/ pokoleniowe. Słuszność jego przyjęcia potwierdziła nasza sondaż telefoniczna, w której wyraźnie różnicowały się reakcje i opinie młodzieży urodzonej po wojnie oraz ludzi starszych, znających wojnę i ekupację z własnego doświadczenia.

Założyliśmy próbadanie 250-ciu telewidzów, którzy oglądali "Kłęski i nadzieje", w trzech grupach wieku, jędnakowych liczebnie:

- I grupa - od 16 do 26 lat - pokolenie młodzieży powojennej
- II grupa - od 38 do 45 lat - pokolenie wojenne, określane w literaturze mianem "Kolumbów" /wojna przypadła na okres ich dzieciństwa lub dojrzewania/
- III grupa - od 49 do 65 lat - pokolenie, które przeżywało wojnę w okresie pełnej dojrzałości.

Innym kryterium /warunkiem/ doboru badanych było obejrzenie co najmniej dwóch części filmu; chodziło bowiem o zebranie możliwie obszernych materiałów na zadany temat.

W czasie realizacji ankiety starano się uwzględnić różne środowiska społeczne: miejskie i wiojskie, robotnicze i inteligentkie, młodzież pracującą i uczącą się /szkoły średnie i studenci/.

Materiały ankietowe zostały zebrane w drodze osobistej interwencji przez ankieterów - studentów i absolwentów socjologii.

Wart odnotowania jest sposób przyjmowania i reakcje widzów na ankietę. Na ogół chętnie godzono się na wzięcie udziału w sondażu, lecz po zapoznaniu się z ankietą, zdarzały się dość częste wypadki zwracania nie wypełnionych ankiet, zwłaszcza wśród najstarszych osób. W grę wchodziły takie czynniki jak: bardzo osobisty stosunek do drażliwego przecież tematu, trudności werbalizacji i wypisania swych opinii /głównie na wsi/ wreszcie słaba pamięć filmu.

Ogólnie trzeba stwierdzić, że realizacja sondażu o "Klęskach i nadziejach" napotykała na znaczne trudności; w żadnym badaniu przeprowadzonym dotychczas na temat różnych programów telewizyjnych nie spotkaliśmy się z tak dużymi trudnościami.

Ci Telewidzowie, którzy zdecydowali się na udział w ankiecie udzielili bardzo obszernych wypowiedzi i to pomimo "otwartych" pytań, na które z reguły, we wszelkich badaniach ankietowych otrzymuje się najwięcej braków odpowiedzi. Wypowiedzi te zdradzają duże zaangażowanie emocjonalne podjętą problematyką. Wśród osób pamiętających czasy wojny i okupacji, notujemy bardzo często przytaczanie własnych, niejednokrotnie tragicznych przeżyć i poparcie lub przy okazji różnych odpowiedzi.

W wypowiedziach dotyczących samego filmu szczególnie dużo uwagi poświęcono Gertrudzie - jej perypetiom z dziećmi wziętymi na wychowanie, scenom wysiedlania Polaków i osiedlania Niemców oraz wątkowi przemian społeczno-ustrojowych w Niemczech po wojnie.

III. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BADANEJ ZBIOROWOŚCI

Zamieszczona niżej tabelka Nr 1 przedstawia strukturę respondentów wg. cech społeczno-demograficznych.

Tab. 1

Struktura respondentów wg. cech społeczno-demograficznych w liczbach bezwzględnych i w procentach. N = 250 - 100 %.

Cechy społeczno-demograficzne badanych		P ł e ć		Wykształcenie			Miejsce zamiesz.		
		Kob.	Mężcz.	podst.	średnie	wyższe	wieś, osiedle	miasto	
grupy wieku	16-26 lat	102 /40,8/	40 /39,6/	62 /41,6/	7 /5,9/	66 /64,7/	29 /28,4/	26 /38,2/	76 /41,7/
	38-45 lat	90 /36,0/	40 /39,6/	50 /33,6/	25 /27,8/	53 /58,9/	12 /13,3/	32 /47,1/	58 /31,9/
	49-65 lat	58 /23,2/	21 /20,8/	37 /24,8/	19 /32,7/	32 /55,2/	7 /12,1/	10 /14,7/	48 /26,4/
ogółem	250 /100/	101 /40,4/	149 /59,6/	51 /20,4/	151 /60,4/	48 /19,2/	68 /27,2/	182 /72,8/	

Uwaga: górne liczby stanowią dane bezwzględne, w nawiasach - liczone w procentach.

Założonych, jednakowych liczebności poszczególnych grup wieku nie udało się w pełni zrealizować: najliczniej reprezentowana jest młodzież /16-26 lat/ - 40,8 % ogółu badanych, najmniejszą grupą stanowili najstarsi respondenci w wieku 49-65 lat - 23,2 %; zaś odsetek 38-45-latków wynosi 36,0 %.

Jeśli chodzi o płeć - kobiet jest o 9,6 % więcej niż mężczyzn.

60,4 % badanych respondentów posiada wykształcenie średnie, natomiast proporcje osób z wykształceniem podstawowym i wyższym są niemal jednakowe i wynoszą: 20,4 % i 19,2 %.

W grupie młodzieży znalazł się najmniejszy odsetek posiadających wykształcenie podstawowe - 6,9 %, zaś największy z wykształceniem wyższym /niepełnym - studenci/ - 28,4 % i średnim - 64,7 %. W obydwu pozostałych grupach odsetki te są mniej więcej równe.

Prawie 3/4 ankietowanej zbiorowości stanowili mieszkańcy miasta /Warszawy/ reszta - 27,2 % pochodziła z okolicznych wsi.

IV. ZAINTERESOWANIE FILMEM WŚRÓD BADANYCH TELEWIDZÓW

O popularności filmu "Kląski i nadzieje" wśród ankietowanej zbiorowości informuje nas tabela 2.

Jak z niej wynika, większość biorących udział w sondażu - 86,8 % obejrzała trzy lub cztery odcinki filmu, 12,0 % - dwa odcinki i tylko 2 osoby - jedną część.

Nieznaczne różnice w zainteresowaniu filmem zaznaczyły się między grupami wieku oraz między mieszkańcami wsi i miasta. Na wsi nieco częściej niż w mieście oglądano trzy i wszystkie cztery części filmu.

Oglądanie filmu wśród badanych telewidzów wg. cech społeczno-demograficznych
/ dane w procentach /

Ilość oglądanych odc. filmu	Płeć		Grupy wieku			Wykształcenie		Miejsce zamieszkania		
	Kobiety n=101	Mężcz. n=149	16-26 n=102	38-45 n=90	49-65 n=58	podst. n=51	średnie n=121	wyższe n=201	wieś n=68	miasto n=182
Razem N=250 =100%										
1 odcinek	-	1,3	2,0	-	-	-	1,3	-	-	1,1
2 odcinki	12,9	11,4	16,7	8,9	8,6	5,9	9,3	27,1	4,4	14,8
3 odcinki	31,7	31,5	27,4	32,2	37,9	33,3	29,1	37,5	39,7	28,6
4 odcinki	55,4	55,1	53,9	58,9	51,8	60,8	60,3	33,3	55,9	54,9

Brak odpowiedzi: jeden /0,4 %/

Uwaga: procenty liczono do liczby osób w poszczególnych grupach wieku, wykształcenia i td.

Wyraźniej rysują się różnice między osobami z wykształceniem podstawowym i średnim, a wyższym. Wśród pierwszych zainteresowanie wzrastało w miarę nadawania kolejnych odcinków filmu, wśród widzów z wyższym wykształceniem miało ono tendencję spadkową - odsetek oglądających całość filmu wyniósł 33,3 % /wobec 60,8 % i 60,3 % wśród posiadających wykształcenie podstawowe i średnie/.

Należy jednak zastrzec, że dane te odnoszą się wyłącznie do zbiorowości objętej badaniem i nie mogą stanowić podstawy do uogólnień; Ankietowani widzowie - jak wiemy - nie stanowią próby reprezentacyjnej dla ogółu widzów, ponadto warunkiem udziału w sondażu było oglądanie dwóch części filmu. Z tych powodów z tabelki nie można wyciągać wniosków generalizujących o popularności filmu wśród wszystkich widzów w Polsce.

V. OGÓLNA OCENA FILMU

Większość badanych widzów - 54,4 % oceniła film ogólnie bardzo dobrze, 33,6 % - przeciętnie; pozostali - 10,4 % resp. wystawili mu ocenę "bardzo słaby".

W ogólnej ocenie filmu mężczyźni byli bardziej krytyczni. Wśród kobiet było 19,1 % więcej ocen bardzo dobrych. Prawie dwa razy częściej od kobiet, mężczyźni oceniali film jako przeciętny. Raczej trudno mówić o zależności ogólnej oceny filmu od wieku, ponieważ proporcje ocen bardzo dobrych są mniej więcej jednakowe w poszczególnych grupach wieku i nieznacznie tylko w miarę wzrostu wieku zwiększa się odsetek ocen krytycznych; najwięcej - /12,1 % ocen "słaby" wystawiła grupa najstarszych widzów.

Wyraźnie rysują się różnice w ocenie filmu w zależności od wykształcenia: w miarę jego wzrostu maleją odsetki ocen pozytywnych a rosną odsetki - negatywnych.

Tendencją tę pokazuje poniższe zestawienie:

ocena	wykszt. podst.	średnie	wyższe
1. bardzo dobry	74,5 %	54,3 %	33,3 %
2. przeciętny	21,6 %	33,8 %	45,8 %
3. słaby i b. słaby	3,9 %	10,6 %	16,7 %

Jeśli idzie o zależność przyjęcia filmu, wyrażającą się w ocenie, od środowiska z jakiego pochodzą badani, to jest ona również dość wyraźna.

Mieszkający na wsi o wiele częściej oceniali film pozytywnie - 79,4 %, niż mieszkający w mieście - 45,1 %, zaś o wiele rzadziej wystawiali ocenę "przeciętny" /16,2 % w stosunku do 40,1 % mieszkańców miasta/ oraz ocenę negatywną - 4,4 % wobec 12,6 % respondentów miejskich/.

VI. OBRAZ NIEMCA W ŚWIADOMOŚCI BADANYCH A PERCEPCJA FILMU.

Przed szczegółową analizą percepcji filmu "Kłęski i nadzieje" warto zwrócić uwagę na specyficzny sposób jego odbioru. Spostrzeżenia to nasunęły już pierwsze reakcje i opinie widzów. Charakterystyczne było mianowicie zjawisko patrzenia na film i poszczególne jego wątki poprzez pryzmat wojenno-okupacyjnych doświadczeń Polaków, najczęściej własnych. Ciężko one wyraźnie na ocenie i stosunku do problemów i filmowych postaci Niemców.

Na percepcji filmu zaważył również wyeksponowany w nim wątek głównej bohaterki - Gertudy. Atrakcyjny schemat fabularny, elementy sentymentalne i moralizatorskie, wreszcie walor ludzkiego, humanitarnego postępowania Gertrudy. Taki układ scenariuszowy ze sporą dawką emocji powodował ogólnie dobrą ocenę filmu. Widzowie akceptowali Gertrudę patrząc na nią nie jako na Niemkę lecz kobietę w ogóle. Zdecydowanie - o czym w dalszej części opracowania - sprzeciwili się uznaniu tej postaci za typową dla tamtych czasów a nawet prawdopodobną.

Problemy poruszone w filmie, a więc wojna i okupacja, stosunki niemiecko-polskie, wzbudzały u polskiego telewidza różne refleksje i mieszane uczucia.

W związku z tym - przystępując do sondażu o filmie "Kląski i nadzieje" - spróbowaliśmy ustalić jaki obraz - stereotyp Niemca dominuje w świadomości badanych i co go wyznacza.

Ponadto interesowało nas, czy w wyobrażeniach o Niemcach istnieją jakieś istotne różnice wśród respondentów reprezentujących różne pokolenia, a więc posiadających odmienne typy doświadczeń życiowych i czy będzie to miało wpływ na ocenę oraz stosunek do oglądanego filmu.

Dalej zaś, czy i w jakim stopniu obraz Niemców - bohaterów filmu, zaprezentowany przez niemieckich twórców, został zaakceptowany.

Uzyskane wypowiedzi na temat obrazu - stereotypu Niemca z czasów II wojny światowej były niezwykle bogate i obszerne. Większość z nich miało wyraźnie negatywne zabarwienie, często motywowane. Zakres wymienianych cech i określeń był bardzo różnorodny i szeroki.

Oto jedna z wypowiedzi:

"Typowy przedstawiciel narodu niemieckiego to butny, zaberezy, bezwzględny morderca niewinnych dzieci, kobiet, chorych i bezbronných jeńców wojenných. Cały czas okupacji byłam w Warszawie. Nie spotkałam żadnego Niemca, ani kobiety, ani mężczyzny aby okazał trochę litości, czy szlachetności względem Polaków. Hardzi i butni panowie całego świata. Na widok munduru dostawałam skurczu serca".

/Kobieta, wiek 49-65 lat;
wyszktałcenie średnie/

Wśród ludzi starszych, o większym doświadczeniu życiowym, częściej występowało różnicowanie Niemców na "złych" - hitlerowców, SS-manów i żołnierzy Werhahtu i "dobrych" - głównie ludności cywilnej. Ogółem różnicowanie /zauważanie/ pozytywných i negatywných cech Niemca wystąpiło w 11,4 % wypowiedzi.

Obrazy - stereotypy Niemców uzyskane w ankiecie, wzięte w całości nie dały się poklasyfikować według jednolitego kryterium, wobec czego z cech zawartých w tych opisach sporządziliśmy indeks, który pokazuje tab. 3...

Widzimy, że przeszłe połowa badanych przypisuje typowej postaci Niemca zespół cech okrucieństwa takich jak: sadysta, bandyta, kat, pozbawiony wszelkích zasad moralnych, wyzuty z ludzkích uczuć, brutalny, morderca, zabijający bez skrupułów, dzika bestia, barbarzyńca, krwiożerca i tp.

Tab. 3

Cechy wymieniane przez respondentów w opisach Niemców

/dane w procentach/

Indeks cech wymienionych przez respondentów - l x.	Razem N=250 =100%	Grupy wieku			P ł e ć	
		16-26 n=102	38-45 n=90	49-65 n=58	Kobiety n=101	Meżcz. n=149
Okrutny, sadysta, mściwy, bandyta, kat, pozbawiony wszelkich zasad moralnych	138 /55,2/	47,1	62,2	58,6	61,4	51,0
Ryżysta "nadczoł-wick", pan świata	80 /32,0/	30,4	35,5	29,3	22,8	38,2
Butny, pewny siebie, twardy, bezwzględny	56 /22,4/	16,7	27,8	24,1	19,8	24,2
Służalczy wobec zwierzchników i władzy	52 /20,8/	22,5	22,2	15,5	16,8	23,5
Ideowy faszysta, fanatyk Hitlera	46 /18,4/	29,4	10,0	12,1	13,9	21,5
Wróg Polski i Polaków, okupant	40 /16,0/	15,7	18,9	12,1	23,8	10,7
Olaz Niemca-żołnierza-okupanta z automatu: z "karabinem", "łondyńską mundurze", groźny, surowy...	18 /7,2/	7,8	7,8	5,2	10,9	4,7
Nie wszyscy jednakowi byli "dobrzy" i "źli"	28 /11,2/	8,8	12,2	13,8	10,9	11,4
Zaborec, egoista, wyrachowany	17 /6,8/	9,8	5,5	3,4	7,9	6,0
Gospodarny, obowiązkowy, energiczny, dobry organizator	13 /5,2/	6,9	4,4	3,4	5,9	4,7
Chór w niebezpieczeństwie, głupiec	13 /5,2/	3,9	5,5	6,9	4,9	5,4

l x. Procenty liczone do liczby respondentów w danej grupie.

Zespół ten wymieniany jest częściej przez starszych respondentów, zwłaszcza mieszczących się w grupie wieku 38-45-lat. W grupie młodzieży natomiast znacznie częściej spotykamy określenia bardziej ogólne, dotyczące sfery polityki i ideologii faszystowskiej, takie jak: ideowy faszysta, fanatyk Hitlera, bezprzymiennie oddany polityce Hitlera, przepojony wiarą w zwycięstwo III Rzeszy, i tp. Ponadto młodzież częściej nwracała uwagę na cechy osobowe, które - jej zdaniem - charakteryzują Niemców jako takich, niezależnie od warunków historycznych i politycznych, a więc: gospodarność, oszczędność, obowiązkowość, umiejętność organizacyjne, skrupulatność, pedantyczność, egoizm, wyrachowanie itp.

Oto kilka charakterystycznych przykładów wypowiedzi obydwu omówionych wyżej grup:

"Zdyscyplinowany żołnierz lub urzędnik - uzbrojony i umundurowany. Dbający o dobro własnej rodziny. Na froncie tak samo sumienny i dzielny. "Nic nie wie" i nie chce słyszeć i widzieć, o ile nie należy do "wtajemniczonych" formacji. Nie wierzy w klęskę i obozy koncentracyjne".

/kobieta, wiek 16-26,
wykształcenie wyższe/

"Członek partii faszystowskiej, pewny siebie i butny, wierzący bezkrytycznie w hasła i przywódców, dobry fachowiec, ceniący swoją pracę i rolę w machinie państwowej - przekonany o siłę swojej rasy i posłannictwie Niemiec w świecie".

/mężczyzna, wiek 16-26,
wykształcenie wyższe/

"Szanuje prawo, w imię prawa gotów jest wszystko zrobić. W jego mentalności leży wykonywanie wszystkiego solidnie obojętnie czy erze czy też morduje".

"W większości wypadków to potwór w ludzkiej postaci, człowiek bezwzględny, pozbawiony wszelkich skrupułów, pełen nienawiści, szczególnie do Polaków choć zdyscyplinowany".

/Mężczyzna, wiek 38-45,
wykształcenie średnie/

"Butny, śadysta, nie uznający prawa do życia ludzi innych narodowości. Mężczyznom dorównywały kobiety niemieckie./ Chęć panowania nad światem jest ich celem od zarania historii. Niemców postępujących wbrew zaleceniom Hitlera lub myślących inaczej spotykało się w sporadycznych wypadkach".

/Mężczyzna, wiek 38-45,
wykształcenie średnie/

"Typowy Niemiec z czasów II wojny światowej to człowiek wierzący fanatycznie w Hitlera i jego ideę wielkich Niemiec. Czuł się więc wyższy ponad otoczenie w podbitych krajach, wierzył, że prowadzone wojny są słuszne i wszystkie środki stosowane do ujarznienia narodów są usprawiedliwione. Wykazuje wiele własnej inicjatywy w mordowaniu całych narodów.

/Mężczyzna, wiek 38-35,
wykształcenie średnie/

Udokumentowaniem i bazą, na której budowane były stereotypy Niemców są wymieniane przykłady postępowania Niemców - znane bądź z własnego doświadczenia, bądź z opowiadań, literatury, filmu itp. - które najbardziej utrwiliły w pamięci badanych telewidzów: Ukazuje się tabela 4.

Przykłady postępowania Niemców, najbardziej tkwiące w pamięci badanych. /w procentach/

Przykłady postępowania Niemców, które najbardziej utkwiły w pamięci badanych	Razem N=250 =100%	Grupy wieku			Płeć	
		16-26 n=102	38-45 n=90	49-65 n=58	Kobiety n=101	Mężc n=14
Egzekucje, rozstrzeliwania ludności cywilnej miast i wsi w czasie wojny, w Powst. Warszawskim	124 /49,6/	33,3	61,1	60,3	51,5	48,
Obozy koncentracyjne: masowe wywozy, mordy, "eksperymenty medyczne" na żywych i martwych; zwiedzanie obozów	75 /30,0/	41,2	28,9	12,1	32,7	28,
Przykłady z literatury i filmu, tytuły książek i filmów: "Medaliony" itd.	56 /22,4/	40,2	13,3	5,2	15,8	26,
Nieludzkie traktowanie małych dzieci, mordowanie niemowląt	35 /14,0/	12,7	12,2	19,0	20,8	9,
Bestialstwo i okrucieństwo wobec Żydów, getto	29 /11,6/	6,9	15,5	13,8	12,9	10,
Łapanki uliczne na wsi i w mieście	28 /11,2/	5,9	16,7	12,1	11,9	10,
Przykłady z "Niemców" L. Kruczkowskiego lub sam wtuł	28 /11,2/	13,7	10,0	8,6	8,9	12,
Wysiedlanie Polaków: grabieże, znęcanie się nad ludnością	18 /7,2/	7,8	7,8	5,2	7,9	6,
Pojedyncze akty ludzkiego stosunku Niemców do Polaków lub Żydów	17 /6,8/	4,9	7,0	8,6	5,9	7,
Przymusowe roboty w Niemczech, obozy pracy	10 /4,0/	1,0	5,5	6,9	2,0	5,
Kontyngenty, rekwizycje żywności	10 /4,0/	1,0	6,7	1,7	4,0	2,
Obozom jenieckie, traktowanie jeńców polskich i rosyjskich	4 /1,6/	1,0	2,2	1,7	-	2,
Inne: ogólne stwierdzenia, spotkanie Niemców po wojnie itp.	12 /4,8/	4,9	6,7	1,7	5,9	4,

Widzimy, że najczęstsze występowanie w stereotypach Niemca zespołu cech okrucieństwa wśród starszych pokoleń, znajduje uzasadnienie. W odróżnieniu od młodzieży, starsi respondenci - a zwłaszcza w grupie 38-45 lat, najliczniej /ponad 60 %/ podają przykłady, które były udziałem ich życia w czasie wojny i okupacji a więc: egzekucje i rozstrzeliwania, łapanki uliczne, bestialskie traktowanie Żydów w gettach, masowe wywozy do obozów koncentracyjnych, kontyngenty i rekwizycje żywności itp. akty gwałtu dokonywane przez Niemców na bezbronnej ludności; ci, którzy przeżywali okupację w Warszawie, wymieniają liczne przykłady z Powstania Warszawskiego. Młodzież natomiast znacznie częściej /ponad 40 %/ wymienia różnego rodzaju przykłady z literatury i filmu - bądź poprzestaje na samych tytułach. Najgłębiej^{utkwiliły} w jej pamięci "Niemcy" L. Kruczkowskiego, które z osobna wymieniło 13,7 % ankietowanej młodzieży. Warto odnotować, że dramat ten wymieniają również dosyć często respondenci obydwu pozostałych grup pokoleniowych /odsetki wynoszą: 10 % i 8,6 %/.

Cechą charakteryzującą młodzież, jest niezwykle częste podawanie przykładów okrucieństwa Niemców w obozach koncentracyjnych - w wypowiedziach ponad 40 % młodzieży wobec 28,9 % i 12,1% w starszych grupach.

Znajduje to wytłumaczenie w tym, że wyrazistą wizję obozów koncentracyjnych młodzież zdobyła z opisów literackich i ze zwiędzania ich, wywarło to na niej - jak piszą - ogromne i niezatarte wrażenia.

VII. SCENY OKUPACJI POLSKI W FILMIE.

Emisję filmu "Klęski i nadzieje" produkcji NRD, uważać można za istotne wydarzenie w Telewizji Polskiej. W ważniejszych partiach film ukazuje okupację, stosunek i politykę Niemców wobec Polski a więc sprawy żywo nas do dzisiaj obchodzące. Problemy te znane z autopsji, literatury, filmu i przekazu międzypokoleniowego pokazali Niemcy. Ich sposób widzenia okupacji Polski, ocena polityki i postępowania Niemców wobec podbitego kraju, zawarty w filmie, poddany został ocenie polskiego telewidza.

Sceny filmu przedstawiające wydarzenia rozgrywające się w Polsce podczas okupacji były przedmiotem pytań ankiety. Do problemu tego, jak również do zasygnalizowanego wyżej obrazu przemian powojennych w Niemieckiej Republice Demokratycznej, widzowie odnieśli się najbardziej krytycznie. 21,6 % ankietowanych uważa obrazy okupacji w Polsce za fałszywie przedstawione, częściowo zgadza się z nimi 52,4 %, a tylko 22 % badanych telewidzów wyraża ich akceptację.

W miarę wzrostu wieku zwiększa się odsetek respondentów nie godzących się z takim obrazem okupacji, jaki pokazali twórcy niemieccy w "Klęskach i nadziejach".

Młode a nawet - w pewnej mierze - średnie pokolenie, bardziej skłonne jest do akceptacji spojrzenia Niemców na te problemy.

Tab. 5

Ocena obrazów okupacji Polski w filmie wg. wieku

/dane w procentach/

Opinie widzów	Grupy wieku			Razem N=250
	16-26 n=102	38-45 n=90	49-65 n=58	
W zupełności zgadzam się z tak pokazanym obrazem okupacji w Polsce	20,6	20,0	27,6	22,0
Zgadzam się częściowo	55,9	53,3	44,8	52,4
Nie zgadzam się, obraz okupacji Polski jest fałszywy	19,6	22,2	24,2	21,6
Brak odpowiedzi	3,9	4,5	3,4	4,0

Najmniej tolerancyjna wobec takiego odtwarzania tamtych lat jest grupa osób z wykształceniem wyższym. Największy odsetek tej grupy - 33,3 % nie zgadza się zupełnie z filmem w tych partiach. Procent osób, które je akceptują, w porównaniu z grupą o średnim wykształceniu, jest prawie dwa razy mniejszy, a w porównaniu z posiadającymi wykształcenie podstawowe - trzy razy.

Tab. 6

Ocena obrazów okupacji Polski w filmie według wykształcenia
/dane w procentach/

Opinie widzów	Wykształcenie			Razem N=250
	podstaw. n=51	średnie n=151	wyższe n=48	
W zupełności zgadzam się z tak pokazanym obrazem okupacji w Polsce	29,4	23,2	10,4	22,0
Zgadzam się częściowo	49,0	53,6	52,1	52,4
Nie zgadzam się, obraz okupacji Polski jest fałszywy	19,6	18,6	33,3	21,6
Brak odpowiedzi	2,0	4,6	4,2	4,0

VIII. OPINIE WIDZÓW O OBRAZACH WOJNY I OKUPACJI PRZEDSTAWIIONEJ
PRZEZ TWÓRCÓW NIEMIECKICH.

W odpowiedzi na pytania ankiety zarówno dotyczące bezpośrednio problemów i wątków zawartych w filmie, jak również na pytania związane z nim ale wychodzące poza treść przedstawioną w obrazach, dostrzega się systematycznie dwa różne, idące obok siebie, niekiedy zaś zazębiające się płaszczyzny odbioru, oceny i reakcji na film "Klęski i nadzieje".

Odpowiedzi na poszczególne pytania, rozpatrywane oddzielnie często są sprzeczne. Sprzeczność ta nie wynika jednak z braku logicznego myślenia respondentów, lecz jest konsekwencją takiego przyjęcia i takiej oceny filmu.

Przez większość ankiet przewija się dobra ocena ogólna filmu, zainteresowanie bohaterami i ich dramaturgicznymi uwikłaniami. Równoległe zaś formułowane są wobec filmu zarzuty: nierealny, nieprawdziwy, a nawet dalej - fałszywy historycznie, wybiela, lakieruje sytuacje drażliwe. Postaciom dopiero co chwalone odbiera się prawo posiadania cech typowych, a nawet prawdopodobnych.

Zagadnienie to wymagałoby interpretacji w kategoriach psychologicznych uwarunkowań percepcji filmu. Wychodzi to jednak poza zakres i cel niniejszego opracowania, zaś mała ilość ankiet nie upoważnia do uogólnień.

Wiadomo było, że polscy widzowie będą oceniać film oraz zawarte w nim problemy poprzez pryzmat własnych przeżyć i wiedzy o okupacji/^{uzyskana} literatury, filmu, bezpośredniego przekazu międzypokoleniowego.

Wymienione w ankiecie najważniejsze wątki filmu oparte o realia historyczne telewidzowie oceniali według kryterium prawdy i fałszu.

Zamieszczona dalej tabela Nr 7 zawiera zebrane odpowiedzi respondentów na pytanie o cztery wątki filmu. /Dominującej w filmie postaci Gertrudy celowo tu nie wymieniono./

Tab. 7

Ocena wątków filmowych wg. wieku /dane w procentach/

Wątek w filmie	Ocena problemu przedstawionego w filmie	Grupy wieku			Razem odpowiedzi N=250=100%
		16-26 n=102	38-45 n=90	49-65 n=58	
Wysiedlanie Polaków i osiedlanie w nich gospodarstw Niemców	prawdziwie	57,9	72,2	55,2	156/62,4/
	nieprawdziwie	13,7	3,3	12,1	24/9,6/
	tylko w niewielkiej części prawdziwie	25,5	23,4	31,0	65/26,0/
	brak odpowiedzi	2,9	1,1	1,7	5/2,0/
Ewakuacja i ucieczka Niemców	prawdziwie	57,9	57,8	63,9	148/59,2/
	nieprawdziwie	5,9	5,6	3,4	13/5,2/
	tylko w niewielkiej części prawdziwie	27,4	32,2	31,0	75/30,0/
	brak odpowiedzi	8,8	4,4	1,7	14/5,6/
Ruch oporu w Polsce, współpraca węgier i Polaków i Niemców	prawdziwie	38,2	38,9	37,9	96/38,4/
	nieprawdziwie	12,7	17,8	27,6	45/18,0/
	tylko w niewielkiej części prawdziwie	42,2	38,9	25,9	93/37,2/
	brak odpowiedzi	6,9	4,4	8,6	16/6,4/
Obraz przemian na wsi niemieckiej	prawdziwie	37,2	35,5	29,3	87/34,8/
	nieprawdziwie	16,7	22,2	34,5	57/22,8/
	tylko w niewielkiej części prawdziwie	36,3	36,7	31,0	88/35,2/
	brak odpowiedzi	9,8	5,6	5,2	18/7,2/

Uwaga: procenty liczone do liczby osób w poszczególnych grupach wieku.

Jak widać z powyższego zestawienia tylko minimalny odsetek ankietowanych uchylił się od odpowiedzi.

Filmowe sceny wysiedlania Polaków i osadzanie w ich gospodarstwach Niemców oraz ewakuację i ucieczkę Niemców przed wojskami radzieckimi oceniono w zbliżony sposób.

Ponad połowa pytanych uznała te sceny za przekonywujące, około 30 % respondentów zgłaszało wiele różnych zastrzeżeń.

Stosunkowo najwięcej zastrzeżeń zgłaszano pod adresem scen przedstawiających ruch oporu w obozie i obrazu przemian powojennych na wsi niemieckiej. Aż 22,8 ogółu odpowiadających uznało udział Niemców w ruchu oporu w obozie za nieprawdziwy, a tylko 37,2 % w niewielkiej części prawdziwy. W sposób zbliżony ułożyły się odpowiedzi dotyczące powojennych przemian na wsi.

Wskazano, że w ocenie dotyczącej tych dwóch wątków, bardziej - niż w poprzednich - podzieliły się opinie widzów zarówno według kryterium wieku jak i wykształcenia.

Ocena wątków filmowych wg. wykształcenia.

Wątek w filmie	Zdanie o treści i formie wątku jak pokazano	Wykształcenie			Razem osób N=250
		podstaw. n=51	średnie n=151	wyższe n=48	
Wysiedlanie Polaków	prawdziwie	70,6	64,3	47,9	156/62,4/
	nieprawdziwie	13,7	5,3	18,7	24/9,6/
	tylko w niewielkiej części prawdziwe	13,7	29,1	29,2	65/26,0/
	brak odpowiedzi	2,0	1,3	4,2	5/2,0/
Ewakuacja i ucieczka Niemców	prawdziwie	72,6	58,9	45,8	178/59,2/
	nieprawdziwie	3,9	6,0	4,2	13/5,2/
	tylko w niewielkiej części prawdziwe	19,6	33,1	31,3	75/30,0/
	brak odpowiedzi	3,9	2,0	18,7	14/5,6/
Ruch oporu w Orazie w spółpracę więźniów niemieckich i polskich	prawdziwie	39,2	40,4	31,3	96/38,4/
	nieprawdziwie	9,8	19,2	22,9	45/18,0/
	tylko w niewielkiej części prawdziwe	43,2	34,4	39,6	93/37,2/
	brak odpowiedzi	7,8	6,0	6,2	16/6,4/
Obraz przemian na wsi niemieckiej	prawdziwie	37,3	37,7	22,9	87/34,8/
	nieprawdziwie	21,6	22,5	25,0	57/22,8/
	tylko w niewielkiej części prawdziwe	27,4	37,1	37,5	88/35,2/
	brak odpowiedzi	13,7	2,7	14,6	18/7,2/

Uwaga: procenty liczone od liczby osób w grupach według wykształcenia.

Wynika stąd, że im niższe wykształcenie posiadają telewidzowie, tym bardziej skłonni są do mało krytycznych opinii, łatwiej wierzą obrazowi filmowemu, są bardziej podatni na sugestie i wpływy innych. Film ma według nich duże znaczenie wychowawcze i poznawcze; nie tylko dla nich samych lecz głównie w odniesieniu do młodego pokolenia.

Przy rozpatrywaniu tego problemu warto zwrócić uwagę na tab. 8. Przedstawia ona odpowiedzi na te same pytania ale uporządkowane według kryterium wykształcenia. Widzimy, że im niższe wykształcenie tym większy odsetek osób, które poszczególne wątki skłonne są uznawać za prawdziwe. W miarę wzrostu wykształcenia wskaźnik ten maleje.

W ocenie dwóch scen: wysiedlania Polaków i ucieczki oraz ewakuacji Niemców, różnica między grupą z wykształceniem podstawowym a wyższym wynosi 22,7 punktów procentowych - w odniesieniu do pierwszej sceny, zaś w odniesieniu do drugiej - 26,8 %.

Zróznicowanie ocen filmu pomiędzy grupą osób z wykształceniem podstawowym a wyższym, wyrażone w odpowiedziach na pytania ankiety, zarysował się nie po raz pierwszy.

IX. WĄTKI FILMOWE WYBRANE PRZEZ TELEWIDZÓW I OPINIE O NICH.

Zainspirowane przez ankietę spontaniczne relacje telewidzów o filmie wykazują, że na zainteresowaniu filmem oraz na jego ogólnej ocenie zaważyła sylwetka głównej bohaterki i wątki dramaturgiczne z nią związane.

W odpowiedzi na pytanie: "Wymień sceny, wątki lub problemy filmu, które szczególnie zwróciły Twoją uwagę i uzasadnij dlaczego wymieniłeś właśnie te", najczęściej wymieniane były sceny -

- wątki dotyczące Gertrudy. Wymieniono je prawie 200 razy co stanowi 80 % ogółu odpowiedzi. W liczbie tej:

- 56 % - 140 respondentów podało problem opieki i wychowania przygarniętych dzieci,
- 16 % - 40 respondentów - spotkanie Gertrudy z matką Stefana po wojnie,
- 5,2% - 13 respondentów - wątek romansu Gertrudy z Lesdorfem, jej pobyt we dworze.

Kilka osób wymieniło ją przy innych okazjach. Pozostałe problemy filmu wybrane przez widzów omówimy po zanalizowaniu postaci głównej bohaterki.

Telewidzowie oceniali Gertrudę przede wszystkim w kategoriach racji psychologicznych, ogólnoludzkich nie odnosząc jej /lub w niewielkim stopniu/ do konkretnej sytuacji historyczno-politycznej w jakiej się znajdowała. Ilustruje to jedna z wielu podobnych wypowiedzi:

"Moim zdaniem wynikać to mogło tylko z pobudek - instynktu macierzyńskiego kobiety, a nie z pobudek ideologicznych".

/Mężczyzna, wiek 16-26,
wykształcenie wyższe/

Ci, którzy widzieli w Gertrudzie przede wszystkim Nienkę, a nie kobietę w ogóle i oceniali jej postawę w kontekście wydarzeń rozgrywających się w okupowanym kraju pisali w sposób następujący:

"Sceny te były nierealne, w rzeczywistości żadna Niemka nie wzięłaby takiej odpowiedzialności".

/Mężczyzna, wiek 38-45,
wykształcenie średnie/

"W pięknym świetle pokazani są Niemcy. Czy to prawda o Gertrudzie?"

/Kobieta, wiek 16-26,
wykształcenie średnie/

"Nieprawdopodobne, by Niemka wzięła dziecko żydowskie. To było niemożliwe".

/Mężczyzna, wiek 38-45,
wykształcenie średnie/

Uderzające przy czytaniu uzasadnień wyboru różnych wątków filmu /wszystkich, nie tylko związanych z Gertrudą/ jest to, że przybrały one charakter ocen.

Te motywy - oceny dają się podzielić, według kryterium prawdy lub fałszu, na dwie zasadnicze kategorie.

I tak, telewidzowie, których szczególną uwagę zwróciło zagadnienie opieki Gertrudy nad dziećmi, podzielili się w swych uzasadnieniach na dwa, różniące się zdaniem obozy. Jedni - większość - podkreślali jej wzruszające ludzką, humanitarną postawę i oceniali ją jako przekonującą oraz prawdziwą, natomiast drudzy - mniejszość - uznali postępowanie Gertrudy jako nierealne, nieprawdziwe i niemożliwe.

Ocena wątków filmowych wybranych przez telewidzów wg. płci
/dane w procentach/

Wymieniane wątki - sceny i ich ocena		P ł e ć		Razem N=250 =100%
		Kobiety n=101 =100%	Mężczyzn. n=119 =100%	
I. Ludzkie, humanitarne postępowanie Gertrudy: opieka nad dziećmi, stosunek do polskich robotników - wymieniono ogółem		67,3	48,3	140 56,0
w tym oceniło	1. prawdziwe, możliwe, ujmujące	50,5	29,5	38,0
	2. nieprawdziwe, niemożliwe	4,9	12,7	9,6
	3. inne motywy lub brak uzasadnienia	11,9	6,0	8,4
II. Wysiedlanie Polaków i osiedlanie Niemców - wymieniono ogółem		27,7	25,5	26,4
w tym oceniło	1. prawdziwe	20,8	14,8	17,2
	2. zbyt skrótowo ujęte, nieprawdz.	4,9	6,0	5,6
	3. brak uzasadnienia	2,0	5,0	3,6
III. Budowa nowego ustroju w NRD, przebieg reformy rolnej		27,7	23,5	25,2
w tym oceniło	1. trafnie ujęte, prawdziwe	18,8	10,1	13,6
	2. sztuczne, nieprawdziwe	2,0	6,7	4,8
	3. inne motywy lub brak czasu	6,9	6,7	6,8
IV. Spotkanie matki z Gertrudą i synem - ogółem		21,8	12,1	16,0
w tym oceniło	1. wzruszające, ludzkie, prawdziwe	13,9	10,1	11,6
	2. sztuczne, nieprawdziwe	5,9	1,3	3,2
	3. inne motywy lub brak	2,0	0,7	1,2
V. Stos. Niemców do podbitych krajów Polski, metody ich postępowania - wymieniono ogółem		4,9	14,1	10,4
w tym oceniło	1. prawdziwe	2,0	6,7	4,8
	2. nieprawdziwe	3,0	4,0	3,6
	3. brak uzasadnienia		3,3	2,0

Wymieniane wątki - sceny i ich ocena		P ł e ć		Razem N=250 =100%
		Kobiety n=101 =100%	Mężczyz. n=119 =100%	
VI. Sceny w obozie koncentracyjnym, pomoc Niemców w ucieczce prof. Pinarskiego - wymieniło ogółem		5,9	11,4	9,2
w tym oceniono	1. prawdziwe	4,0	7,4	6,0
	2. nie prawdziwe	1,0	2,7	2,0
	3. brak uzasadnienia	1,0	1,3	1,2
VII. Wątek romansu Gertrudy z Lesdorfem, pobat we dworze z różnymi uzasadnieniami - wymieniło		6,9	4,0	5,2
VIII. Ucieczka Niemców przed wojskami radzieckimi z uzasadnieniem "prawdziwa"		2,0	4,7	3,6

Procenty obliczane są do liczebności mężczyzn i kobiet.

Nie sumują się do 100, ponieważ nie wszyscy podawali uzasadnienie, niektórzy zaś więcej niż jedno.

Wątek opieki Gertrudy nad dziećmi znacznie częściej wymieniały kobiety - 67,3 % niż mężczyźni - 48,3 %. Kobiety również częściej oceniały ją przez pryzmat psychologii i z większym zaangażowaniem śledziły jej filmowe perypetie. /patrz tab. 9/

Potwierdzenie tego, co powiedzieliśmy wyżej o percepcji głównej bohaterki filmu, znajdujemy w analizie odpowiedzi na pytanie o motywy postępowania Gertrudy. Oto jaki był rozkład tych motywów:

1. zwykłe ludzkie - 181 resp. /72,4 %/^x
2. osobiste - 63 " /25,2 %/
3. dostosowywała się zawsze do okoliczności - 45 resp. /18,0 %/
4. narodowe, niemieckie - 20 resp. /8,0 %/

Widzimy, że ogromna większość badanych telewidzów widziała za postawę i czynami Gertrudy motywy /pobudki/ osobiste, po prostu ludzkie, a więc raczej psychologiczne. Tylko nieznaczny odsetek /8,0 %/ respondentów był zdania, że postępowanie Gertrudy uwarunkowały motywy narodowe, niemieckie.

Tab. 10

Opinie o motywach postępowania Gertrudy wg. wieku
/dane w procentach/

Motywy postępowania Gertrudy	Grupy wieku			Razem N=250
	16-26 N=102	38-45 N=90	49-65 N=58	
Zwykle ludzkie	71,6	67,8	81,0	181 /72,4/
Osobiste	31,4	20,0	22,4	63 /25,2/
W zależności od sytuacji, okoliczności	20,6	15,5	17,2	45 /18,0/
narodowe	7,8	8,9	6,9	20 /8,0/
inne	2,9	5,5	5,2	11 /4,4/

Opinie o motywach postępowania Gertrudy wg. wykształcenia
/dane w procentach/

Motywy postępowania Gertrudy	Wykształcenie			Razem N=250
	podstaw. N=51	średnie N=151	wyższe N=48	
zwykłe ludzkie	70,6	73,5	70,8	181 /72,4/
osobiste	23,5	23,2	33,3	63 /25,2/
zależnie od sytuacji, okoliczności	15,7	17,9	20,8	45 /18,0/
narodowe	7,8	8,6	6,2	20 /8,0/
inne	7,8	3,3	6,2	11 /4,4/

Uwaga: procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli dać więcej niż jeden motyw.

Procenty liczone są do liczebności poszczególnych grup wieku i wykształcenia.

Telewidzowie nie widzieli w Gertrudzie Niemki typowej dla tamtych czasów, lecz - kobietę jako taką.

Bardzo trafnie oddaje to wypowiedź:

"Dla mnie Gertruda to po prostu kobieta w pełnym tego słowa znaczeniu".

/Mężczyzna, wiek 16-26,
wykształcenie wyższe/

Należy podkreślić, że takie przyjęcie głównej bohaterki filmu cechowało wszystkich badanych widzów, niezależnie od wieku i wykształcenia - patrz tabelki 10 i 11.

Potwierdzenie tego wyniku również z analizy wypowiedzi na pytanie o to, czy na miejscu Gertrudy - zdaniem badanych - inne Niemki postępowałyby tak samo. Ponad 90 % respondentów zaprzeczyło takiej możliwości, z tego 54,0 % było zdania, że żadna Niemka, a jeśli, to tylko nieliczne wyjątki postąpiłyby podobnie: 37,2 % - dało odpowiedź "niewiele".

Tylko 2 osoby uważały, że na miejsce Gertrudy można by postawić każdą inną Niemkę, 20 osób - większość Niemek.

Zagadnienie typowości Gertrudy nieco inaczej wygląda wśród młodszych i starszych wiekiem widzów. Obrazuje to tabelka 11.

Pogląd, że Gertrudy nie można uznać reprezentantką przeciętnej, typowej Niemki jest najczęstszy wśród najstarszych respondentów - wszyscy uważają ją za postać wyjątkową.

Tab. 12

Ocena postępowania Gertrudy wg. wieku

/dane w procentach/

Czy na miejscu Gertrudy inne Niemki postąpiłyby tak samo ?	G r u p y w i e k u		
	16-26 lat	38-45 lat	49-65 lat
tylko wyjątki	49,0	48,9	62,1
niewiele	38,2	38,8	32,7
większość	9,8	11,1	-
każda	1,0	-	-

Przejdźmy do zreferowania innych scen i problemów filmu wymienianych spontanicznie przez ankietowanych telewidzów. Były to /podajemy według częstotliwości występowania/:

- sceny wysiedlenia Polaków i osiedlenia w ich gospodarstwie Niemców /Gertrudy z mężem/ - wymienione przez 26,4 % respondentów,
- sprawa budowy nowego ustroju w NRD po wojnie; przebieg reformy rolnej, wywłaszczanie obszarników, postawa wójta Willego - 25,2 % respondentów,
- stosunek Niemców do podbitych krajów ukazany głównie w programowym wystąpieniu gubernatora na Wawclu oraz w czasie przyjęcia u hrabiny - 10,4 % respondentów,
- sceny w obozie koncentracyjnym, współpraca Niemców z Polakami w ucieczce prof. Pinarskiego - 9,2 % respondentów.

Podobnie jak w przypadku Gertrudy, również w uzasadnieniach tych wątków obowiązującym kryterium podziału jest kryterium prawdy i fałszu.

Tab. 13

Ocena wątków filmowych wybranych przez telewidzów wg. wykształcenia /dane w procentach/

Wymieniane wątki - sceny i ich ocena.		Wykształcenie			Razem N=250 =100%
		podst. n=51	średn. n=151	wyższe n=48	
I. Ludzkie, humanitarne postępowanie Gertrudy: opieka nad dziećmi, stosunek do polskich robotników - ogółem		70,6	53,6	47,9	140 /56,0/
w tym oceniono	1. prawdziwe, możliwe, ujmujące	58,8	33,8	29,2	95 /38,0/
	2. nieprawdziwe, niemożliwe	3,9	11,2	10,4	24 /9,6/
	3. inne motywy lub brak uzasadn.	7,8	8,6	8,3	21 /8,4/
II. Wysiedlanie Polaków, osiedlanie Niemców - ogółem		29,4	24,5	29,2	66 /26,4/
w tym oceniono	1. prawdziwe	19,6	17,2	14,6	43 /17,2/
	2. zbyt skrótowo ujęte, nieprawdz.	2,0	4,6	12,5	14 /5,6/
	3. bez uzasadnienia	7,8	2,6	2,1	9 /3,6/
III. Budowa nowego ustroju w NRD, przebieg reformy rolnej, wywłaszczenie, postawa wójta - ogółem		13,7	27,1	31,2	63 /25,2/
w tym oceniono	1. prawdziwie, trafnie ujęte	7,8	15,2	14,6	34 /13,6/
	2. sztuczne, nieprawdziwe	-	5,3	8,3	12 /4,8/
	3. inne motywy lub brak uzasadnienia	5,9	6,6	8,3	17 /6,8/

Wymieniane wątki - sceny i ich ocena		Wykształcenie			Razem N=250 =100%
		podstaw. n=51 =100%	średn. n=151 =100%	wyższe n=48 =100%	
IV. Spotkanie matki Stefana z synem i Gertrudą - ogółem		3,9	19,2	18,7	40 /16,0/
w tym oceniono	1. wzruszające, ludzkie, prawdziwe	3,9	13,2	14,6	29 /11,6/
	2. sztuczne, nieprawdziwe	-	4,0	4,2	8 /3,2/
	3. inne motywy lub brak uzasadnienia	-	2,0	-	3 /1,2/
Stosunek Niemców do podbitych krajów Polski; metody postępowania:		9,8	7,9	18,7	26 /10,4/
w tym oceniono	1. prawdziwe	7,8	3,3	6,2	12 /4,8/
	2. nieprawdziwe	-	2,6	10,4	9 /3,6/
	3. brak uzasadnienia	2,0	2,0	2,1	5 /2,0/
VI. Sceny w obozie koncentracyjnym, ucieczka prof. Pinarskiego, pomoc Niemców - ogółem		9,8	9,3	8,3	23 /9,2/
w tym oceniono	1. prawdziwe	7,8	6,0	4,2	15 /6,0/
	2. nieprawdziwe	2,0	1,3	4,2	5 /2,0/
	3. brak uzasadnienia	-	2,0	-	3 /1,2/
VII. Wątek romansu Gertrudy z Lesdoffem, stosunek dziewczynki do niej - z różnymi uzasadnieniami		7,8	5,3	2,1	13 /5,2/
VIII. Ucieczka Niemców przed wojskami radzieckimi - z uzasadnieniami prawdziwa		7,8	2,6	2,1	9 /3,6/

Procenty obliczane do liczebności poszczeg. grup wykształcenia. Nie sumują się do 100, ponieważ nie wszyscy podawali uzasadnienia, zaś niektórzy więcej niż jedno.

Badani telewidzowie patrzyli na te wątki i oceniali je w odniesieniu do, znanej im z różnych źródeł, rzeczywistości wojennej i okupacyjnej.

Wypowiedzi wykazują zależność rodzaju i charakteru motywów od wykształcenia. Obrazuje ją tab. 13

Im wyższe wykształcenie badanych, tym większy odsetek krytycznie ustosunkowanych do wymienionych zagadnień i oceniających je negatywnie. I tendencja odwrotna - im niższe wykształcenie, tym większe skłonności do dawania wiary obrazom filmowym, do ulegania sugestii i oddziaływaniu filmu. Dla ilustracji: sceny wysiedlania Polaków uzyskały w poszczególnych grupach wykształcenia następujące odsetki ocen "prawdziwe" i "fałszywe".

	"prawdziwe"	"fałszywe"
1. wykształcenie podstawowe	19,6	2,0
2. " średnie	17,2	4,6
3. " wyższe	14,6	12,5

Trudno mówić o jakiejś istotniejszej zależności ocen od wieku respondentów /patrz tab. 14/ chociaż można było sądzić, że młodzież jako pokolenie nie posiadające własnych przeżyć, będzie się różnić w swym stosunku do wojenno-okupacyjnych obrazów zawartych w filmie, od pokoleń starszych.

Świadczy to o rozległości i ugruntowaniu wiedzy historycznej jaką zdobyła młodzież.

Tab. 14

Ocena wątków filmowych, wybranych przez telewidzów wg. wieku
/dane w procentach/

Wymienione wątki - sceny i ich ocena.	Grupy wieku			Razem N=250 =100%
	16-26 n=102 =100%	38-45 n=90 =100%	49-65 n=58 =100%	
I. Ludzkie, humanitarne postępowanie Gertrudy /opieka nad dziećmi, stosunek do polskich robotników/- - ogółem wymieniło:				140 /56,0/
1. prawdziwe, możliwe, ujmujące	53,9	62,2	50,0	95 /38,0/
2. nieprawdziwe, niemożliwe, nierealne	6,8	12,2	10,3	24 /9,6/
3. częściowo prawdziwe i in. mot.	8,8	5,5	12,1	21 /8,4/
II. Wysiedlanie Polaków, osiedlanie Niemców /Gertrudy z mężem/ - ogółem wymieniło:				66 /26,4/
1. prawdziwe /ukazuje okrutne postępowanie z Polakami/	13,7	21,1	17,2	43 /17,2/
2. nieprawdziwe, - było gorzej, zbyt krótko ujęte	7,8	4,4	3,4	14 /5,6/
3. brak uzasadnienia	4,9	2,2	3,4	9 /3,6/
III. Budowa nowego ustroju w NRD, przebieg reformy rolnej, wywłaszcze- nie dziedziców, postawa wójta - - ogółem wymieniło:				63 /25,2/
1. prawdziwie i trafnie ujęte	17,6	15,5	3,4	34 /13,6/
2. nieprawdziwe i sztuczne	2,9	5,5	6,9	12 /4,8/
3. inne motywy lub brak uzasadnienia	10,9	4,4	3,4	17 /6,8/

w tym
oceniło

w tym
oceniono

w tym
oceniło

Wymienione wątki - sceny i ich ocena.		Grupy wieku			Razem n=200 =100%
		16-26 n=102 =100%	38-45 n=90 =100%	49-65 n=58 =100%	
IV. Spotkanie matki Stefana z synem i Gertrudą - ogółem		17,6	11,1	20,7	40 /16,0/
w tym oceniono	1. prawdziwe, ludzkie, wzruszające	12,7	6,7	17,2	29 /11,6/
	2. nieprawdziwe, sztuczne	2,0	4,4	3,4	8 /3,2/
	3. inne motywy lub brak uzasadnienia	2,9	-	-	1,2 /1,2/
V. Metody postępowania Niemców i sto- sunek do podbitych krajów /Polski/ programowe wystąpienie na Wawelu, przyjęcie u hrabiny - ogółem wymieniło		14,7	7,8	6,9	26 /10,4/
w tym oceniono	1. prawdziwe	6,9	3,3	3,4	12 /4,8/
	2. nieprawdziwe	6,9	1,1	1,7	9 /3,6/
	3. brak uzasadnienia	1,0	3,3	1,7	5 /2,0/
VI. Sceny w obozie koncentracyjnym, ucieczka prof. Pinarskiego /współ- praca Polaków i Niemców/ - ogółem		11,8	6,7	8,6	23 /9,2/
w tym oceniono	1. prawdziwe	8,8	4,4	3,4	15 /6,0/
	2. nieprawdziwe	1,0	2,2	3,4	5 /2,0/
	3. brak uzasadnienia	2,0	-	1,7	3 /1,2/
VII. Wątek romansu Gertrudy z Lesdorfem, stosunek dziewcziczki do niej /z różnymi uzasadnieniami/		4,9	5,5	5,2	13 /5,2/
VIII. Ucieczka Niemców przed wojskami radzieckimi z oceną: prawdziwa		2,9	5,5	1,7	9 /3,6/

Procenty obliczane są do liczebności poszczeg. grup wieku.
Nie sumują się do 100, ponieważ nie wszyscy podawali uzasadnienia,
niektórzy zaś więcej niż jedno.

OPINIE WIDZÓW O ZMIANACH ŚWIADOMOŚCI NIEMCÓW.

Zarysowany w filmie obraz przemian i objęcia władzy w NRD przez komunistów, jako gwarancja niepowtórzenia się przeszłości, zrodził pytanie o zagadnienie stale nurtujące Polaków.

Ankietowanym telewidzom zadano pytanie:

"Czy sądzisz, że pod wpływem wydarzeń wojennych i sytuacji powojennej zmienił się stosunek przeciętnego Niemca do:

- Polski i Polaków,
- wojny i pokoju,
- własnego narodu: jego roli w świecie".

1. Stosunek Niemców do Polski i Polaków

Przekonanie o braku jakichkolwiek zmian wśród Niemców do Polski i Polaków wyraziło 43,2 % respondentów, 54,8 % stwierdziło, że zmiany nastąpiły.

Ci, którzy uważają, iż stosunek Niemców do Polski uległ zmianie upatrują go głównie wśród mieszkańców NRD - 36,6 %. Oto jeden fragment wypowiedzi:

"Zmienił się pod wpływem innego wychowania w NRD, ale też nie u wszystkich".

/Mężczyzna wiek 16-26 lat, wykształcenie średnie/.

Druga pod względem ilości grupa - 29,2 % uważa, że takie zmiany zaszkły, ^{nie umiejscawia} ~~niesporadycznie stawia~~ ich jednak w NRD czy też w NRF.

25,5 % badanych wpływ na takie zmiany przypisuje obiektywnym warunkom i układowi sił we współczesnym świecie.

Najmłodszy respondenci zmianę stosunku do Polaków skłonni są przypisywać przede wszystkim mieszkańcom NRD oraz młodzieży obu części Niemiec.

Opinie o stosunku Niemców do Polski i Polaków
według wieku

/odpowiedzi w procentach/

	Grupa wieku			Razem N = 250
	16-26 n = 102	38-45 n = 90	49-65 n = 58	
Czy pod wpływem wydarzeń wojennych i sytuacji powojennej zmienił się stosunek przeciętnego Niemca do Polski i Polaków				108
I Nie zmienił się	33,0	36,4	30,3	43,2
Głównie wśród Niemców zamieszkałych w NRD	23,5	13,3	17,2	46 33,6
częściowo, ale nie u wszystkich	15,7	15,5	17,2	40 29,2
nie zmienił się bo zmusiły ich tego warunki obiektywne, układ sił, zrozumienie stanu faktycznego	13,7	17,8	8,6	35 25,5
zmienił się głównie u młodzieży obu części Niemiec	10,8	5,4	-	15 10,9
z innych względów, nie podano jakich	4,9	2,2	-	7 5,1
II Ogółem zmienił się	65 47,4	47 34,3	25 18,3	137 54,8

Uwaga procenty liczone: 1/ globalnie zmienił się i "nie zmienił się" dla ogółu respondentów 2/ procenty motywów do liczby odpowiedzi.

Osoby z wykształceniem podstawowym w największym stopniu - 58,8 % resp. nie dostrzegają żadnych zmian w Niemców.

/Patrz tab.16/ ; wraz ze wzrostem wykształcenia rośnie liczba osób, które wyrażają przekonanie o takich zmianach.

Opinie o stosunku Niemców do Polski i Polaków
według wykształcenia

/odpowiedzi w procentach/

	Wykształcenie			Razem N = 250
	podstawowe N = 51	średnie N = 151	wyższe N = 48	
Czy pod wpływem wydarzeń wojennych i sytuacji powojennej zmienił się stosunek przeciętnego Niemca do Polski i Polaków				
I Nie zmienił się	58,8	40,4	37,5	108 /43,2/
Głównie wśród Niemców zamieszkałych w NRD	13,7	19,2	20,8	46 /33,6/
częściowo, ale nie u wszystkich	7,8	17,9	18,7	40 /29,2/
bo zmusiły ich do tego warunki obiektywne układ się, zrozumienie stanu faktycznego	13,7	12,6	18,7	35 /25,5/
głównie u młodzieży obu części Niemiec	2,0	6,6	8,3	15 /10,9/
z innych względów nie podano jakich	2,0	3,3	2,1	7 /5,1/
II Ogółem zmienił się :	26 39,2	87 57,6	30 62,5	137 /54,8/

Wypowiadając się pozytywnie lub negatywnie o zmianach zachodzących wśród Niemców, respondenci widzieli za nimi wielorakie, złożone źródła przyczyny. Oto fragmenty wypowiedzi.

"Po wojnie Niemcy zrozumieli, że polityka Hitlera była zbrodnicza".

/Kobieta wiek 38-45; wykształc. zasad. zawod./

"Wielu obywateli niemieckich dowiedzielo się z dokumentów o zbrodniach i ludobójstwie".

/kobieta wiek 49-65, wykształc. podst./

"Uważa się nas już za ludzi... Jesteśmy silniejsi. Niemcy zważyli się z silnym".

/Mężczyzna wiek 38-45, wykształc. średnie/

Ci zaś, którzy uważają, że Niemcy nie zmienili się pisali:

"Tylko pięknie pisze się o tym. Jest to jedna hitlerowska krew, są to synowie i córki morderców, część ich jeszcze żyje. Nie zmienili się wcale". /Kobieta, wiek 16-26, wykształc. średnie/

/Kobiety wiek 16-26, wykazt.średnie/

"Gdyby dziś znalazł się drugi Hitler i kazał mordować Polaków uczyniliby to z wielką przyjemnością, tak jedni, jak i drudzy.

/Mężczyźni wiek 49-65, wykazt.podstawowe/

2. Stosunek Niemców do wojny i pokoju

Jak przedstawiają się w świetle wyników ankiety opinie o stosunku Niemców do wojny i pokoju, ilustruje poniższe tabele /tab. wg. wieku tab.17 /

Tab.7.

Opinie o stosunku Niemców do wojny i pokoju
według wieku

/dane w procentach/

	Grupy wieku			Razem N = 250	
	16 - 26 n = 102	38 - 45 n = 90	49 - 65 n = 58		
Czy pod wpływem wydarzeń wojennych i sytuacji powojennej zmienił się stosunek przeciętnego Niemca do zagadnienia WOJNY I POKOJU					
I.	Nie zmienił się	34,3	41,1	56,9	105 /42,0/
	W NRD /w NRF - nie/	25,5	10,0	15,5	44 /31,0/
	pod wpływem obiektywnego układu sił na świecie, tendencji pokojowych, obawy przed bronią atomową	8,8	25,5	10,3	38 /26,8/
zmienił się	Większość narodu nie chce wojny, /ale nie sfery rządzące/	11,8	11,1	8,6	27 /19,0/
	częściowo u młodego pokolenie duże część młodzieży nie chce wojny/	8,8	7,8	8,6	21 /14,8/
	z innych względów , nie podano jakich	10,8	5,5	1,7	17 /11,9/
II.	Ogółem zmienił się	62,7	58,9	43,1	142 /56,8/

Warto zwrócić uwagę na bardzo zbliżone proporcje odpowiedzi stwierdzających pozytywne zmiany u Niemców w odniesieniu do pokoju oraz Polaki i Polaków. 56,8 % badanych potwierdza zmianę stosunku Niemców do wojny i pokoju, a 42,0% nie dostrzega ich. Podobnie zresztą jak i w odpowiedzi na poprzednie pytanie duży odsetek badanych /31,0% / uważa, że przemiany te zeszły głównie w NRD ; stosunkowo częściej wypowiadają się tak młodzi respondenci. /tab. w/g wykształcenia - 18/

Tab.18.

Opinie o stosunku Niemców do wojny i pokoju
według wykształcenia

/dane w procentach/

	Wykształcenie			Razem N = 250
	podst. n = 51	średnie n = 151	wyższe n = 48	
Czy pod wpływem wydarzeń wojennych i sytuacji powojennej zmienił się stosunek przeciętnego Niemca do zagadnienia WOJNY I POKOJU				
I Nie zmienił się	54,9	39,7	35,4	105 /42,0/
W NRD /w NRF - nie/	9,8	17,9	25,0	44 /31,0/
pod wpływem obiektywnego układu sił na świecie, tendencji pokojowych, obawy przed bronią atomową	11,8	13,9	22,9	38 /26,8/
większość narodu nie chce wojny /ale nie sfery rządzące/	9,8	11,9	8,3	27 /19,0/
zmienił się częściowo u młodego pokolenia /duża część młodzieży nie chce wojny/	11,8	8,6	4,2	21 /14,8/
z innych względów, nie podano jakich	2,0	8,6	6,2	17 /11,9/
Ogółem zmienił się :	45,1	58,9	62,5	142 /56,8/

Grupa wiózków w wieku 38-45, w największym procencie /25,5/ pozytywny stosunek Niemców do pokoju przypisuje wpływom obiektywnego odkładu się. Z tonu i charakteru wypowiedzi nie tylko zresztą tej grupy wnosić można, że jest to uznanie konieczności, a nie/ umiłowania pokoju.

"Doświadczenie i nauka nie poszły w las. Wiedzą, że nie tylko my, ale i oni mogliby zniknąć z powierzchni ziemi"

/Mężczyźni - wiek 38-45, wykształcenie średnie/

"Obecnie Niemcy nie są pewni swej przewagi a więc lepszy pokój.

/Mężczyźni wiek 26-26, wykształcenie wyższe/.

Wpływ polityki i wychowania panującego w NRD na kształtowanie się poglądów w większym stopniu dostrzegają osoby z wykształceniem wyższym.

3. Stosunek Niemców do własnego narodu i jego roli w świecie

Poczucie wyższości narodowej Niemców ukształtowaną w operacji o ideologię faszystowską, w praktyce podczas wojny dało się odczuć podbitym narodom, a Polakom w szczególności. Świadomość tego nie pozostała bez wpływu na odpowiedzi w ankiecie.

Opisując stereotyp Niemca respondenci poza cechami okrucieństwa najczęściej wymieniali narodową butę Niemców, rzekomą wyższość ich rasy i pogardę dla innych narodów, oraz chęć panowania nad światem.

Odpowiadając na pytanie o dzisiejszy - po uwzględnieniu doświadczeń wojennych i powojennych - stosunek przeciętnego Niemca do tej kwestii, większość pytanych - 58 % uważa, że Niemcy nie zmienili się. 6,8 % nie odpowiedziało na to pytanie, a 35,2 stwierdziło, że zmiana taka nastąpiła.

Opinie widzów o stosunku Niemców do własnego
narodu i jego roli w świecie w/g wieku /dane w procentach/

Czy pod wpływem wydarzeń wojennych i sytuacji powojennej zmienił się stosunek przeciętnego Niemca do WŁASNEGO NARODU I JEGO ROLI W ŚWIECIE	Grupa wieku			Razem N 250
	16-26 n = 102	38-45 n = 90	49-65 n = 58	
I Nie zmienił się	55,9	54,4	67,2	145 /58,0/
z których: u części Niemców w NRD, a zwłaszcza u młodzieży	29,7	17,1	68,7	28 /31,8/
pod presją sytuacji w świecie	24,3	51,4	18,7	30 /34,1/
z różnych względów/nie podano jakich /	16,7	12,2	5,2	31 /35,2/
II. Ogółem zmienił się :	36,3	38,9	27,6	88 /35,2/

Wpływ, a właściwie presję sytuacji politycznej w świecie na wyzbycie się Niemców nacjonalizmu połączonego z butą narodową wymieniają stosunkowo częściej respondenci w grupie wieku 38-45 lat z wykształceniem wyższym.

Opinie widzów o stosunku Niemców do własnego
narodu i jego roli w świecie według wykształcenia

/dane w procentach/

Czy pod wpływem wydarzeń wojennych i sytuacji powojennej zmienił się stosunek przeciętnego Niemca do WŁASNEGO NARODU I JEGO ROLI W ŚWIECIE	Wykształcenie			Razem N = 250
	podstaw. n=51	średnia n=151	wyższe n=48	
I Nie zmienił się	62,7	56,3	58,3	145 /58.p/
u części Niemców w NRD, a zwłaszcza u młodzieży	26,7	32,1	35,0	28 /31.8/
pod presją sytuacji w świecie	40,0	30,2	40,0	30 /34.1/
z innych względów, nie podano jakich	9,8	13,9	16,4	31 /35,2/
II Ogółem zmienił się, %:	29,4	35,1	41,7	88/35,2/

Reasumując stwierdzić trzeba, iż ponad połowa widzów wypowiedziała się pozytywnie na temat przemian w świadomości Niemców. Warunki sprzyjające tym przemianom badani dostrzegają w zmianach ustrojowych w NRD, częściej też upatrują je u młodzieży.

Najbardziej krytycznie respondenci odnieśli się do przemian w ocenie Niemców roli ich własnego narodu w świecie.

Tylko 35,2 % badanych uznało, iż w tym względzie Niemcy się zmienili. Odsetek ten jest przeciętnie o ponad 20,% mniejszy w porównaniu z pozytywnymi sędami o zmianie stosunku Niemców do poprzednich zagadnień.

XI. WPŁYW FILMU NA WYOBRAŻENIE TELEWIDZÓW O NIEMCACH

"Czy po obejrzeniu filmu inaczej niż dotychczas spojrzeliś na Niemców - brzmieło jedno z pytań ankiety poprzez które chcieliśmy się zorientować, czy, na ile i w jakim kierunku wpłynął film

ne dotychczasowe wyobrażenia lub sądy dotyczące Niemców. Emisja filmu w telewizji zrodziła bowiem refleksję o możliwości zmian w wyobrażeniach przynajmniej u niektórych telewidzów. Był to bowiem film traktujący o żywotnych wciąż dla Polaków sprawach, pokazano w nim również Niemców w sytuacjach nie tylko wojenno-okupacyjnych. Dlatego też przypuszczać należało iż mógł on budzić zainteresowanie i refleksje połączone z konfrontacją z własnymi odczuciami i sądami.

Deklarowane opinie o wpływie filmu na zmianę wyobrażeń-poglądów o Niemczech / dane w procentach/

Czy zmienił się swoje zdanie o Niemczech pod wpływem filmu	Kobiety n=101		Mężczyźni n=149		Razem N=250 x=100%		Grupy wieku		Wykształcenie		Miejsce zamieszkania	
nie zmienił	54,4	68,4	55,7	60,3	61,1	56,9	62,2	70,8	66,2	61,5		
zmienił się zdanie na korzyść Niemców	36,6	20,8	21,6	29,3	32,2	35,3	27,1	18,7	29,4	26,4		
zmienił zdanie na niekorzyść Niemców	3,0	2,0	4,9	1,7	-	5,9	1,3	2,1	1,5	2,7		
inne	10,9	16,8	8,8	24,1	14,4	7,9	17,9	10,4	7,3	17,0		

x/ Procenty nie sumują się do stu ponieważ respondenci oprócz jednej zasadniczej deklaracji mogli wpisywać "inne".

Analiza uzyskanych wypowiedzi pozwala stwierdzić, że "Klęski i nadzieje" nie wywołały u oglądających istotniejszych zmian w ich dotychczasowym obrazie Niemców. Przytłaczająca większość respondentów /62,8% / zdecydowanie odrzuciła możliwość jakiegokolwiek zmiany swojego zdania o Niemcach a sześć osób nabręło o nich jeszcze gorszego mniemania.

Niewielka część ankietowanych /27,2% / po obejrzeniu tego cztero-odcinkowego filmu wykazywała skłonność do korzystniejszego niż dotąd wyobrażenia i sądu o Niemcach. Większą podatność wykazały w tym względzie kobiety niż mężczyźni, /patrz tab.16/.

Młodzi respondenci - chociaż w niewielkim stopniu - skłonni byli do zmiany swojego sądu o Niemcach. Deklarowane opinie mieszkańców wsi wyrażają podobną tendencję.

Najbardziej ugruntowany pogląd o Niemcach zaprezentowali respondenci z wykształceniem wyższym.

IX. FILM "KŁĘSKI I NADZIEJE" W TELEWIZJI POLSKIEJ

Większość ankietowanych oglądała 3 lub 4 odcinki filmu /należy przypomnieć, że kryterium doboru respondentów było oglądanie co najmniej dwóch odcinków/. Mamy zatem do czynienia z grupą telewidzów, które ma o nim wiele do powiedzenia.

Zdecydowana większość - 78,4 % odpowiadających na ankietę - uznała wyświetlenie filmu w TVP za słuszną, i potrzebną. Na uzasadnienie tej akceptacji filmu podano bardzo szeroką gamę motywacji. Oczywiście, o treści i formie tej motywacji zdecydowało własne odczytanie filmu.

Większość /39,3% / z pośród opowiadających się za nadaniem "Klęsk i nadziei" w TVP była zdania iż film ten powinien obejrzeć polski telewidz przede wszystkim z uwagi na fakt przeżycia przez Polaków wojny i okupacji.

Z pokazanymi w filmie obrazami wojny i okupacji odwołujący się do wiary i nadziei. Aż 50 osób potrzebę pokazania filmu motywowało względami dydaktycznymi i wychowawczymi wobec młodzieży. Zwracano przy tym uwagę na potrzebę pokazania młodzieży jak Niemcy traktowali Polaków. Najogólniej mówiąc były to wypowiedzi - motywy o charakterze przestrogi, zwracające uwagę na potrzebę zachowania pamięci o tym co nas spotkało. Motywy o tym charakterze częściej wymieniali przedstawiciele pokolenia najstarszego - 30%, wobec 23% w grupie średniej i 18% - młodzieży. Jeśli zaś chodzi o kryterium wykształcenia - to wraz z jego wzrostem, maleje liczba osób, które obrazy wojny z filmu wiązały z celami dydaktycznymi wobec młodzieży.

Drugi typ motywacji akceptujących wyświetlenie filmu da się najogólniej tak streścić: Film pokazał nie tylko zbrodniarzy wojennych, ale również Niemców uczciwych. Uzasadniając ten motyw używano między innymi takich określeń "nie wszyscy Niemcy są jednakowi", młodzież o tym nie wie, trzeba ją wychowywać w duchu pokojowym" itd. Powyższe motywy wymieniało 20% odpowiadających na ankietę. Jednak znacznie częściej wymieniali go osoby z wykształceniem podstawowym - 23,5%, wobec 16% respondentów z wykształceniem wyższym.

Trzecia grupa respondentów opowiadających się za wyświetleniem filmu w TVP upatrywała w nim możliwość i potrzebę zapoznania się z przemianami powojennymi w NRD. Motyw ten wymieniło o 37 osób, z tym, że częściej - 13 punktów procentowych/ wymieniali go znowu respondenci z wykształceniem podstawowym.

Motywy w których widzowie akceptują emisję filmu w TVP zawierają sygnalizującą szeroką problematykę, którą

"Kłęski i nadzieje" bezpośrednio i pośrednio zainspirowały.

Oto niektóre wypowiedzi:

"Dowiedziałam się, że Niemcy ~~z~~ zdają sobie sprawę ze swoich morderstw, starają się usprawiedliwić, wstydną się swojego postępowania".

Kob. lat 49-65 wyksz. podst.

"Ażeby stopniowo zmniejszyć nienawiść Polaków do narodu niemieckiego".

Kob, wiek 38-48 wyksz. średnie/

"Polski widz ma okazję zobaczyć co i jak pokazuje się Niemcom".

Mężczyzna wiek 16-20, student/

Grupa ankietowanych, która zanegowała potrzebę emisji filmu, była bardziej jednoznaczna i zgodna w argumentacji. Ponadto 25 % respondentów uważało - że filmu nie należało nadawać ponieważ jest nieprawdziwy, idealizuje Niemców. Oto typowe wypowiedzi na ten temat.

"Nie oszukujmy młodzieży, a pokażmy jej ile krzywd i niesamok ~~wix~~ szczęście przynieśli nam Niemcy, a ci mieszkają w NRD".

/mężczyzna wiek 38-45/ wyksz. zas. zawod./

"Ten film nie jest żadnym ^{odbiciem} ~~obliczaniem~~ rzeczywistości.

"Wybielenie" jest w nim celowo zaprogramowane, ale my na szczęście dobrze pamiętamy".

/mężczyzna wiek 38-45 wyksz. średnie/

"Niemcy zbyt starają się usprawiedliwić w tym filmie".

/kobieta wiek 49-65 wyksz. średnie/

"Mam wrażenie - pisze 40-letni radiomechanik, że Niemcy od pewnego czasu uprawiają politykę "wybielania", a my zamiast protestować to z telewizją na czele pozwalamy na to".

Bardzo niewielki odsetek telewidzów /wyłącznie z wykształceniem średnim i wyższym/ określił film jako słaby artystycznie i wobec tego nie nadający się na antenę. Dwie osoby uważało, że należało go poprzedzić wstępem krytycznym.

XIII. POSTAC NIEMCA W ŚRODKACH MASOWEGO PRZEKAZU

"Kłęski i nadzieje" odświeżyły w pamięci telewidzów nagromadzoną dotychczas wiedzę o Niemcach, stały się okazją do konfrontacji prezentowanych w filmie postaci, z tkwiącymi w pamięci obrazami i wyobrażeniami Niemców, ukształtowanymi na podstawie własnych doświadczeń bądź pośrednio - przez literaturę, film, przekaz ustny itp.

Wyniki tej konfrontacji przedstawiliśmy omawiając dotychczasowe pytania ankiety. W tym miejscu interesuje nas zagadnienie, jakie - w związku z obejrzanym filmem - poglądy reprezentują badani na temat pokazywania, obrazowania Niemców w środkach masowej kultury, a więc w literaturze, filmie, telewizji.

Ankietowanym dano do wyboru trzy możliwości odpowiedzi, zawierające sposoby przedstawiania Niemców w trzech różnych sytuacjach i rolach:

pierwszy - jako faszystów, okupantów i wrogów,
drugi - zarówno jako wrogów jak i ludzi dobrych, uczciwych, antyfaszystów, pragnących pokoju, oraz trzeci - przede wszystkim jako sąsiadów, współpracujących z nami na zasadzie przyjaźni, dążących do utrzymania pokoju i sprawiedliwości społecznej.

Minimalny odsetek - 2,8% ogółu badanych opowiedział się za ostatnim z wymienionych wyżej sposobów pokazywania Niemców.

Kryje się za tym nieprzychylna postawa i brak przesłanek do przyjęcia Niemców w roli naszych sąsiadów, współpracujących z nami

w imię celów wyższych, takich, jak utrzymanie pokoju i sprawiedliwości społecznej. Krańcowo różny do tego, negatywny obraz Niemców w roli faszystów i naszych wrogów - skłonny jest propagować 23,6% respondentów, przy czym starsi nieco częściej od młodzieży.

Wszechstronne pokazywanie Niemców, a więc zarówno w roli okupantów i wrogów jak i ludzi uczciwych, pragnących pokoju, wręcz antyfaszystów postuluje 70,4% ogółu badanych /niezależnie od ogólnej oceny filmu/. Ci, którzy nie akceptowali filmowego obrazu okupacji, znacznie częściej wybierali negatywny obraz Niemca do artystycznego przekazu.

Ciekawie przedstawia się rozkład odpowiedzi w grupach wieku, zamieszczony poniżej.

Tab. 21.

Poglądy widzów na temat postaci Niemca
w środkach masowego przekazu wg wieku.

/dane w procentach/

Jak pokazywać Niemców	Grupy wieku			Razem N= 250
	16-26 n=102	28-45 n=90	49-65 n=58	
Tylko jako faszystów, okupantów, naszych wrogów	21,5	24,5	25,9	59 /23,6/
Zarówno jako wrogów jak i ludzi dobrych, antyfaszystów pragnących pokoju itp.	75,5	66,7	67,2	176 /70,4/
przede wszystkim jako sąsiadów współpracujących z nami, dążących do utrzymania pokoju i sprawiedliwości społecznej	2,0	4,4	1,7	7 /2,8/
brak odpowiedzi	0,9	4,4	5,2	8 /3,2/

Bardziej istotnych różnic zdań na temat pokazywania Niemców wśród respondentów różniących się wiekiem nie ma: Młodzież trochę częściej postuluje by przedstawić ich niejednostronnie /75,5 % w stosunku do 66,7 % - 67,2 % starszych grup/ i rzadziej niż tamci wybiera obraz krańcowy - negatywny. Jest to zrozumiałe ze względu na posiadaną przez starsze pokolenia, osobistą pamięć okupacji.

Silniejsza była zależność dawanych odpowiedzi od wykształcenie respondentów.

Tab. 22

Poglądy widzów na temat postaci Niemca w środkach masowego przekazu w/g wykształcenia

/dane w procentach/

Jak pokazywać Niemców	Wykształcenie			Razem N = 250
	podstawowe n = 51	średnie n = 151	wyższe n = 48	
tylko jako faszystów, okupantów naszych wrogów	39,2	15,9	31,2	59 /23,6/
zarówno jako wrogów, jak i ludzi dobrych, antyfaszystów pragnących pokoju itp.	54,9	76,8	66,7	176 /70,4/
przede wszystkim jako sąsiadów współpracujących z nami, dążących do utrzymania pokoju i sprawiedliwości społecznej.	2,0	4,0	7	7 /2,8/
brak odpowiedzi	3,9	3,3	2,1	8 /3,2/

Wyraźniej odbija się grupa osób z wykształceniem średnim, gdzie odsetek deklarujących się za pokazywaniem Niemców w sytuacjach wojenno-okupacyjnych jest dwa razy mniejszy /15,9 % / niż wśród posiadających wyższe i podstawowe wykształcenie /31,2% i 39,2 %/. W grupie tej najczęstsze były z kolei postulaty propagowania wszechstronnego obrazu Niemców. Ani jeden respondent z wykształceniem wyższym nie wyraził akceptacji obrazu Niemca - sąsiada, współpracującego z nami na zasedzie przyjaźni.

Najmniej tolerancyjni pod tym względem okazali się telewidzowie posiadający tylko podstawowe wykształcenie: najczęstsze są u nich odpowiedzi typu "tylko jako faszystów i wrogów" /39,2 % / zaś najmniej skłonni są do obrezowania Niemców zarówno jako postaci negatywnych jak i pozytywnych /54,9 % /.

XI PODSUMOWANIE

Zebraane materiały ankietowe o filmie "Kłęski i nadzieje", nie dają podstaw do szerszych uogólnień, nie mniej jednak sygnalizują pewne wnioski programowe. Ankiety wypełnione przez telewidzów z wielką uwagą dęły interesujący materiał i zasygnalizowały szereg problemów. Potwierdziła się jeszcze raz znana prawda o złożonym pojmowaniu przez Polaków spraw z dziedziny stosunków Polsko-niemieckich nawet wtedy, kiedy chodzi o artystyczny przekaz.

Analiza odpowiedzi ankietowanych ukazała wielopłaszczyznowość odbioru filmu i krzyżowanie się różnych kryteriów ocen co nastęrczyło trudności w interpretacji materiału.

"Na obrazy wojny i okupacji pokazane w filmie, telewidzowie patrzyli poprzez pryzmat własnych przeżyć i przekazu międzypokoleniowego.

Wątki i sceny filmu mówiące o wojnie i okupacji w Polsce, należały do partii filmu najbardziej krytykowanej. Film nie wydobyl prawdy wielu stron okupacji. Przekazane obrazy w zderzeniu z doświadczeniem dwu pokoleń : starszego i średniego oraz szeroką wiedzą młodzieży, okazały się niezadowolającym artystycznym skrótem /dokumentem/ okupacji. Te wątki w konfrontacji z naszą wiedzą i przekazem historycznym oceniane w kategoriach prawdy i fałszu /spośród 250 odpowiedzi na ankietę sondażową 21,6% uważa je za fałszy e, 52,4% częściowo zgędza się z nimi, a tylko 22% akceptuje je/. Młodsze pokolenie jest bardziej skłonne do akceptacji takiego spojrzenia twórców niemieckich na te problemy.

Na ogólnej ocenie filmu oraz zainteresowaniu nim zaważyła postać głównej bohaterki filmu i wątki dramatyczne z nią związane

Rola świetnie zagrana przez Urszulę Karusseit przekonywała
emocjami psychologicznymi. Ogromne większość badanych dostrzegła
za jej czynami motywy osobiste, ludzkie, przeciwstawiając się
zarazem uznaniu jej typową reprezentantką niemieckich kobiet
z okresu okupacji w Polsce. Widzowie widzieli w Gertrudzie
przede wszystkim kobietę i jako taką akceptowali ją, natomiast
oceniana z punktu widzenia prawdy historycznej - postać jej
nie wytrzymała krytyki. Z tego wywodzi się ogólnie pozytywne
ocena filmu i krytyka, a nawet podważenie prawdziwości sytuacji
i sylwetek bohaterów.

Ostrożnie - w sensie akceptacji ich jako typowe przejawy -
przyjęto sceny filmu przedstawiające obrazy przemian powojen-
nych u Niemców. Te same zaś fragmenty filmu widziane jako symbol
pozytywnych demokratycznych przemian przyjęto bardzo przychylnie.
Przemiany pozytywne łączone z systemem panującym w NRD, częściej
dostrzegano u młodzieży niż u starszego społeczeństwa.

Zwraca uwagę fakt pozytywnego - ogólnie mówiąc - przyjęcia
emisji "Kłęk i nadziei" w polskiej telewizji. Choć motyw
takiego przyjęcia są różne, a wynikają one z oczekiwań jakie
z filmem wiążono. Na czoło argumentów "za" wysunęły się względy
poznawcze i dydaktyczne wobec młodzieży. Szczegółowo sformułowane
motywy miały charakter przestrogi, zwracały uwagę na potrzebę
pamięci tego co spotkało Polaków w czasie wojny.

Interesująco wypadły wypowiedzi na temat sposobu obrazowa-
nia postaci Niemców w środkach masowego przekazu. /szczególnie
gdy skojarzymy sobie wypowiedzi z początku opracowania, gdzie domino-
wał wybitnie niepozytywny stereotyp Niemca/. Większość badanych
postuluje ukazywanie wszechstronnie Niemców, zarówno w sytuac-
jach wojennych jak i pokojowych: rysowanie sylwetek negatywnych

i pozytywnych.

Na uwagę zasługuje - zaobserwowane w całości materiałów zbieżność opinii z wykształceniem telewidzów. /oczekiwaliśmy raczej takiej zbieżności z wiekiem ankietowanych/. Osoby z niższym wykształceniem bardziej ulegały sugestii obrazu i pod jego wpływem były skłonne do zmiany sądów i opinii.

Z całości materiału ankietowego wnioskować można o dużym zapotrzebowaniu na publicystyczny i artystyczny przekaz problemów dotyczących sytuacji Niemców dzisiejszych.